NOAH E. COTSEN LIBRARY OF
YIDDISH CHILDREN'S LITERATURE

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03564

DER KUNTSEN-MAKHER

Isaac Leib Peretz

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

120

י. ל. פּרץ.

~~80~~

דער קונצען-מאַכער.

בעאַרבייט פאַר קינדער דורכ'ן אויטאָר.

~~497~~

110

פערלאַג

„פאַר אונזערע קינדער".

קישינעוו — אָדעס.

1912.

№ 1.

Фо.1.

יִצְחָק־לֵיבּוּש פֶּרֶץ איז געבּוירען געוואָרען אין יאָהר 1851 אין דער פּוילישער שטאָדט זאַמאָשץ.

פֶּרֶצ'ס עלטערן זענען געווען פרומע אידען און האָבען זײַער קלײנעם זוהן אָבּגעגעבען אין אַ חֵדֶר. אַ דאַנק זײַנע גרויסע פעהיגקײַטען האָט דער יונגער פֶּרֶץ גרינדליך ערלערנט גְמָרָא און אַנדערע אידישע לִמוּדִים.

נאָכ'ן אַרויסגעהן פונ'ם חֵדֶר, האָט פֶּרֶץ ניט אויפגעהערט צו לערנען און האָט געהאַט אַ גרויסע פְּעוּלָה אין וועלטליכע קענטעניסען און האָט אין דער צײַט אויך אַ סַך בּיכער געלײענט.

צו יענער צײַט האָט פֶּרֶץ אַלײן אויך אָנגעהויבען שרײַבען, און אין יאָהר 1876 האָט זיך אָבּגעדרוקט זײַן ערשטע ליעד אויף העבּרעאיש, און אין יאָהר 1888 איז פֶּרֶץ אַרויסגעטראָטען אין דער אידישער ליטעראַטור מיט זײַן בּעריהמטער פּאָעמע „מאָניש“.

שוין אין די ערשטע ווערק האָט זיך פֶּרֶץ אַרויסגעוויזען אַלס גרויסער שרײַבּער, און דערפאַר, וואָס ער האָט אָנגעהויבען שרײַבען אויף אַ נײַעם שטײגער און האָט אַוועקגעלעגט דעם גרונד־שטײן פון דער נײַער אידישער ליטעראַטור, ווערט ער מיט רעכט גערעכענט פאַר דעם טאַטען פון דער אידישער ליטעראַטור.

די ווערק פון י. ל. פֶּרֶץ זענען שטאַרק אָנגענומען ניט נאָר בּײַ אידען אַלײן. זײ ווערען איבּערגעזעצט אין רוסיש, פּויליש, דײַטש, ענגליש און אַנדערע שפּראַכען.

י. ל. פֶּרֶץ וואָהנט שטענדיג אין וואַרשוי.

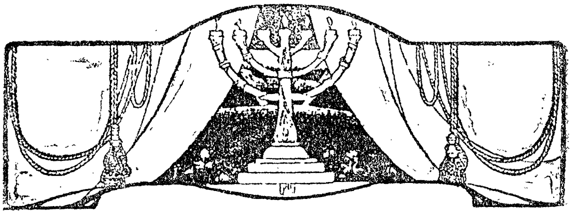

דער קונצען־מאַכער.

אין א וואָהלינער שטעדטעל אריין איז אמאָל געקומען א קונצען־מאכער.

און האָטש עס איז געווען אין דער פער'דאָגָה'טער פאר־פסח־צייט, ווען א איד האָט מעהר זאָ־ג, ווי האָהר אויפ'ן קאָפּ, האָט דאָך זיין אָנקומען אָנגעמאכט אַ גרויסען רעש; עפּיס אַ רעטעניש פון אַ מענש! אָבּגעריסען, אָבּגעשליסען און — אויפ'ן קאָפּ א צילינדער, אֶמת, איין אָבּגעטראָגענער, א צוקנייטשטער, אָבער אזא הויכער! איין אֶמת אידיש פָּנים, מאָגער, בלייך, אַ נאָז פון נאָזען־לאַנד! און אַ געגאָלטע באָרד! און קיין פּאספּאָרט האָט ער נישט, און עסען האט איהם קיינער נישט געזעהן, נישט קיין כּשר'ס, נישט קיין טרֵפה'ס. געה ווייס, וואָס ער איז, מען פרעגט איהם: פון וואנען? זאָגט ער „פון פּאריז״; וואוהין? — „קיין לאָנדאָן״! ווי קומט איהר אהער? ענטפערט ער: „פערבלאָנדזעט!״ אַ פָּנים, צו־פוס געגאנגען! און ווייזט זיך ביי קיין מנין נישט, אפילו שבת־הַגָדול נישט! און שטעהט מען צו איהם צו, מאכט מען ארום איהם

אַ רעדעל, ווערט ער פּלוצים נֶעלָם, גלייך די ערד וואָלט איהם איינגעשלונגען,—און שווימט אַרויס אויף יענער זייט מאַרק.

דערווייל האָט ער זיך נעדונגען אַ סאַלאָן און אָנגעהויבען צו מאַכען קונצען.

אָבער קונצען! פאַר'ן גאַנצען עולם האָט ער געשלונגען ברענענדיגע קוילען, ווי פאַרפֶעל; און פון מויל אַרויסגעצויגען האָט ער אַלערליי בענדער: רויטע, גרינע, וואָס פאַר אַ קאָליער מען האָט נאָר געוואָלט, און לאַנגע, ווי דאָס גָלות. פון אַ חאָליֶועּ פון שטיוועל וואַרפט ער אַרויס זעכצעהן פאָר אינדיקעס, אָבער אינדיקעס—ווי די בערען! און לעבעדיגע, און זיי צולויפען זיך איבער דער סצענע! דערנאָך הויבט ער אויף אַ פוס און קראַצט אָב פון דער פּאָדעשווע גאָלדענע רענדלעך; אַ גאַנצע שיסעל גאָלדענע רענדלעך! פּאַטשט מען „בראַוואָ“, גיט ער אַ פייף, צופליהען זיך אונטער'ן סופיט חלות און קוילִיטשען, און מישען זיך, און לויפען זיך צוזאַמען, און הויבען אָן טאַנצען אַ ראָד צו אַ ברוגֶז-טאַנץ אונטער דער סטעליע! און גיט ער אַ צווייטען פייף, — ווערט דאָס אַלץ פערשוואונדען אין איין אויגענבליק, גלייך נאָר נישט געווען! אוים קוילִיטשען, אוים בענדער, אוים אינדיקעס—גאָרניט!

מילא, ווייכט מען דאָך, אַז מיט כּשוף קען מען

אויף עפּעס בעוויזען! די כּישוף־מאַכער פון מִצְרַיִם האָבען מִן הַסְתָּם גרעסערע קונצען בעוויזען; איז עס אַ שוואַר־צע קונץ. איז אָבער די פראַגע: פאַר וואָס איז ער אַזאַ גרויסער קַבְּצָן? אַ מענש שאַרט רענדלעך פון פּאָדעשווע, און האָט נישט מיט וואָס צו בעצאָהלען פאַר דער אַכְסַנְיָה; מיט אַ פייף באַקט ער אָן מעהר קוילישען און חַלּוֹת, ווי דער גרעסטער בעקער; אינדיקעס ציהט ער אַרויס פון חאָליווע,—און אַ פָּנִים האָט ער—אַנ'אוים־געצויגענם, אַז שענערע לעגט מען אין דער ערד אַריין. און דער הונגער ברענט איהם אין די אויגען, ווי אַ פלאַקער! ווערטעלט מען זיך: די פינפטע קַשְׁיָא צו „מַה נִשְׁתַּנָּה"!...

צו „מַה נִשְׁתַּנָּה" איז אָבער נאָך ווייט. מיר וועלען דערווייל איבערלאָזען דעם קונצען־מאַכער און איבער־געהן צו חַיִּים־יוֹנָה'ן און זיין ווייב רִבְקָה־ביילע.

חַיִּים־יוֹנָה איז אַמאָל אַ וואַלד־סוֹחֵר געווען, האָט ער איינמאָל געקויפט אַ וואַלד אין גלייכען געלד, האָט מען דעם וואַלד פערמאַכט, איז ער אַרויס אין איין העמד. איז ער געוואָרען אַ שרייבער ביים סוֹחֵר אין וואַלד, האָט ער די שטעל פערלוירען; זיצט ער שוין אַ שענע פּאָר חֳדָשִׁים אָהן פַּרְנָסָה. אַ ווינטער האָט מען איבערגע־לעבט — אויף שׂוֹנְאֵי־צִיּוֹן געזאָגט. נו, אַ איד, ווי ער לעבט—לעבט ער. נאָך ווינטער אָבער געהט פֶּסַח,—וואו

נעהמט מען געלד אויף פסח? און פערזעצט ביים מלוה איז שוין פון הענג־לייכטער ביז'ן לעצטען קישען. זאגט רבקה־ביילע: נעה אריבער צו קהל און נעהם מעות־חטין. זאגט חיים־יונה, אז ער האט בטחון, אז גאט וועט העלפען, און דאס פנים פערשווארצען וועט ער זיך נישט.

געהט רבקה־ביילע און זוכט נאך אמאל אין אלע ווינקעלעך און געפינט אנ'אלטען אבגעריבענעם זילבער־נעם לעפעל — ווירקליך, א נס פון זיין ליעבען נאמען! שוין יאהרען זייט דער לעפעל איז פערפאלען געווארען! א פרייד!

וואס טהוט חיים־יונה? געהט ער, פערקויפט איהם, און טראגט אריין די פאר גראשען צום רב אויף מעות־חטין פאר ארימע לייט. ארימע לייט — זאגט ער — זענען בילכער.

די צייט דערווייל רוקט זיך. שוין איננאנצען נישט מעהר ווי א פאר וואכען צו פסח, — ער האט בטחון! גאט, זאגט ער, פערלאזט נישט! מילא, רבקה־ביילע שווייגט; איין אשה מוז פאלגען א מאן. עס געהט אבער אוועק נאך א טאג, נאך א טאג, רבקה־ביילע וויסט נישט פון קיין שלאף, גראבט דאס פנים אין סיענניק אריין און וויינט שטילערהייד, חיים־יונה זאל נישט הערען... און אויף פסח איז קיין צייכען נישט דא. און טעג האט

זי ערגעריע ווי נעכט,— ביינאכט ווײנט זיך אַ מענש חאָטש אָב דאָס האַרץ, ביטאָג אָבער מוז מען קנײַפּען די באַקען, די פאַרב זאָל שטעהן!

שְׁכֵנוֹת קוקען איהר נאָך און גאַפּען, און קוקען זיך די אויגען אויס, און שטעכען זי מיט רַחֲמָנוֹת-בליקען, ווי מיט נאָדלען... אַנדערע פרעגען: „ווען באַקט איהר מַצוֹת? ווי האַלט איהר מיט בוראַקעס?" די נעהענטערע זאָגען:

— ס'טײַטש, וואָס טהוט זיך מיט אײַך, רִבְקָה-ביילע?! פעהלט אײַך, וועלען מיר אײַך באָרגען, וּכְדוֹמֶה...

חַיִים-יוֹנָה וויל אָבער נישט אָנקומען צו קיין מענשען, און רִבְקָה-ביילע וועט קענען איהר מאַן נישט געהן— זוכט זי זיך אויס תֵּרוּצִים פון אונטער דער ערד, און דאָס פָּנִים פלאַמט און פלאַמט...

זעהען די שְׁכֵנִים, אַז עס איז נישט, ווי עס דאַרף צו זײַן, נעהמען זיי און לויפען צום רָב— ס'טײַטש?

דער רָב, נעביך, הערט אויס, קרעכצט אָב און פערקלעהרט זיך, און סוֹף-כָּל-סוֹף ענטפערט ער, אַז חַיִים-יוֹנָה איז אַ וואָהל-לערנער און אַ גאָטספאָרכטיגער, און אויב ער האָט בְּטָחוֹן, האָט ער!...

רִבְקָה-ביילע איז אֲפִילוּ אָהן בענש-ליכט געבליבען...

און— שוין פֶּסַח!

חַיִים־יוֹנָה געהט פון בֵּית־הַמִדְרָש אַהֵיִם, זעהט ער, אַז אַלע פענסטער אין מאַרק שַיַינען אַרויס מיט שִׂמְחַת־יום־טוֹב, און נאָר זַיִין דִירָה שטעהט, ווי אַנ'אָבֵל צווישען מְחוּתָּנִים, ווי אַ בלינדער צווישען זעהענדיגע. ער פאַלט אָבער בַּיִי זיך נישט אַראָב: „אַז גאָט ועט וועלען, וועט נאָך זַיִין פֶּסַח!"—טראַכט ער.

ער געהט אַרַיִין און זאָגט פרעהליך: „גוט יום־טוֹב", און נאָך אַמאָל: „גוט יום־טוֹב דיר, רִבְקָה־בַּיילע!" און רִבְקָה־בַּייִלע'ס קול ענטפערט איהם, אָנגעזאָפּט מיט טרעהרען, פון אַ פינסטער ווינקעל אַרויס:

„גוט יום־טוֹב, גוט יאָהר"!

און איהרע אויגען ברענען אַרויס פון פינסטערען ווינקעלע, ווי צוויי ברענענדיגע קוילען.

געהט ער צו איהר צו און זאָגט איהר:

— רִבְקָה־בַּייִלע — זאָגט ער — היַינט איז יום־טוֹב, יְצִיאַת־מִצְרַיִם, פערשטעהסט? טרויערען טאָר מען נישט! אויב דער רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם האָט נישט געוואָלט, מיר זאָלען האָבען אונזער פֶּסַח, מוז מען אָננעהמען פאַר ליעב און זַיִין בַּיִי אַ פרעמדען סֵדֶר. ווועלען מיר געהן ערגעץ־אַנדערש צום סֵדֶר! מען וועט אונז אַרַיִינלאָזען אומעטום... טהיר און טויער שטעהען אָפען... אידען זאָגען: „כָּל דִכְפִין יֵיתֵי וְיֵיכוֹל", דאָס איז טַיִיטש: ווער עס

איז הונגעריג, זאָל אַריינקומען עסען. קום, נעהם אויף דיר די שאַל, וועלען מיר נעהן צום ערשטען בעסטען איד...

און רִבְקָה-ביילע, וואָס טהוט שטענדיג דעם ווילען פון איהר מאַן, האַלט איין מיט אַלע כּחות דאָס געוויין, וואָס רייסט זיך צום האַלז, נעהמט אויף זיך אַ צוריסענע שאל און וויל שוין געהן. — אין דער זעלבער רֶגַע עפענט זיך אָבער די טהיר, און עמיץ קומט אַריין און זאָגט:

— גוט יום-טוב!

ענטפערען זיי: גוט יאָהר, נישט זעהענדיג, ווער עס איז צו זיי אַריינגעקומען.

זאָגט דער, וואָס איז אַריינגעקומען:

— איך וויל זיין אייער גאַסט צום סֵדֶר!

ענטפערט חַיִים-יוֹנָה:

— מיר האָבען אַליין קיין סֵדֶר נישט...

ענטפערט יענער, אַז ער האָט מיטגעבראַכט דעם סֵדֶר מיט זיך!

— אין דער פינסטער? — האַלט זיך שוין רִבְקָה-ביילע נישט איין און שלוכצט.

— חָלִילָה! — ענטפערט דער אוֹרֵחַ — עס וועט זיין ליכט.

און ער גיט אַ מאַך: האָקוס-פּאָקוס! און עס בע-וויזען זיך צוויי פּאָר זילבערנע לייכטער מיט אָנגעצונדענע

סנעארין-ליכט, אין מיטען שטוב, אין דער לופט! עס ווערט ליכטיג! חיים-יונה און רבקה-ביילע דערזעהען, אז דאס איז דער קונצען-מאכער, און זיי גאפען און קאנען פאר וואונדער און שרעק קיין איינציג ווארט פון מויל נישט ארויסברענגען. זיי חאפען זיך איינם דאס צווייטע אן ביי די הענד א'ן שטעהען מיט אויפגעריסענע אויגען און אפענע מיילער.

דער קונצען-מאכער ווענדעט זיך דערווייל צום טיש, וואס איז געשטאנען פערשעמט אין א ווינקעלע, און זאגט צו איהם:

— נו, בחור'ל, בעדעק דיך און קום אהער!

און אזוי ווי ער זאגט דאס ארוים, פאלט פון דער סטעליע אויפ'ן טיש אראב א שניי-ווייס טישטוך און בעדעקט איהם, און דער בעדעקטער טיש הייבט זיך אן רירהען, און געהט, און קומט אין שטוב אריין, און פערהאלט זיך פונקט אונטער די ליכט, און די זילבערנע לייכטער לאזען זיך נידעריגער אראב און שטעלען זיך אנידער אויפ'ן טיש.

— אצינד—זאגט דער קונצען-מאכער—פעהלען נאר הם'בעטען,—זאלען זיין הם'בעטען!

געהען דריי בענקלעך, פון דריי עקען פון שטוב, און געהען צו צום טיש און שטעלען זיך אויף זיינע דריי זייטען.

הײסט ער, דער קונצען־מאַכער, זײ זאָלען בּרײטער ווערען, ציהען זײ זיך אוים אין דער בּרײט, און עס ווערט פון זײ פּאַטער־שטוהלען. רופט ער אוים:

— װײכער!

בּעדעקען זײ זיך מיט רויטען סאַמעט, און אין דער זעלבּער מינוט פאַלען אויף זײ פון סטעליע אַראָב ווײסע, שנײ־ווײסע קישענס און צולעגען זיך, אויפ׳ן קונצען־מאַכער׳ס געבּאָט, איבּער די פּאַטער־שטוהלען און — עס ווערען הֶסֶ׳בּעטען! אויף זײן געבּאָט בּעווײזט זיך אויך אַ קְעָרָה מיט מִינִים און שטעלט זיך אויפ׳ן טיש. עס בּע־ווײזען זיך אויך רויטע כּוסות מיט פלעשער װײן, און מַצוֹת, און אַלץ, וואָס מען דאַרף צו אַ כָּשֵׁר׳ן און פרעה־ליכען סֵדֶר, אֲפִילוּ „הַגָּדוֹת״ מיט אַ גאָלדענעם שניט.

— און וואַבער צו וואַשען האָט איהר? — פרעגט דער קונצען־מאַכער — איך קאָן בּרענגען וואַסער אויך!

דעמאָלט האָבּען זײ זיך ערשט אויפגעכאַפּט פון גאַפען.

און רִבְקָה־בּײלע פרעגט חַיִים־יוֹנָה׳ן אויפ׳ן אויער:

— מעג מען? וואָס?

און חַיִים־יוֹנָה ווײסט איהר נישט, וואָס צו ענטפערען. ראָט ער איהם:

— נעה, מײן מאַן, און פרעג דעם רָב.

ענטפערט ער, אַז ער קאָן זי מיט'ן קונצען־מאַכער אַליין נישט איבערלאָזען. וויל ער, זי זאָל געהן. זאָגט זי, אַז אַ נאַרישע אידענע וועט דער רב נישט גלויבען. ער וועט מיינען, אַז זי איז פון זינען אַראָב. געהען זיי ביידע צום רב און לאָזען איבער דעם קונצען־מאַכער מיט'ן סדר.

האָט דער רב געזאָגט, אַז דאָס, וואָס ווערט גע־מאַכט מיט כּשוף, האָט קיין ממשות נים, וואָרום כּשוף איז נאָר אַ פערבלענדעניש פאַר די אויגען. הייסט ער זיי אַהיים געהן, און אויב די מצה וועט זיך לאָזען אָבברעכען, דער ווײַן—גיסען אין די כּוסות אַרײַן, און די קישענס פון הסבעט—אָנטאַפּען, וּכדומה, איז גוט... איז עס אַ גאָטס־זאַך, מעגען זיי געניסען.

אַזוי האָט דער רב גע'פּסק'ענט.

געהען זיי מיט האַרץ־קלאַפּעניש אַהיים. קומען זיי אַרײַן, איז דער קונצען־מאַכער שוין נישטאָ, און דער „סדר" שטעהט, ווי ער איז געשטאַנען. די קישענס לאָזען זיך אָנריהרען, דער ווײַן גיסט זיך, די מצות ברעכען זיך...

האָבען זיי ערשט פערשטאַנען, אַז דאָס איז געוועזען אליהו הנביא, און האָבען געהאַט אַ פרעהליכען יום־טוב!